

सर्वोच्च न्यायालयाचे महत्त्वाचे निकाल

लँडमार्क निर्णय असे आहेत जे कायद्यात एक आदर्श ठेवतात, किंवा एक प्रमुख नवीन कायदेशीर तत्त्व किंवा न्यायिक संकल्पना निर्धारित करतात किंवा विद्यमान कायद्याच्या स्पष्टीकरणाला महत्त्वपूर्ण पद्धतीने प्रभावित करतात. खाली दिलेल्या यादीमध्ये सर्वोच्च न्यायालयाकडून देण्यात आलेले सर्वात महत्त्वाचे 25 निर्णय देण्यात आलेले आहे:

No	Case	Relevance
1	ए.के. गोपालन केस (1950)	सर्वोच्च न्यायालयाने असा दावा केला की, जर कायद्याने स्थापित केलेल्या प्रक्रियेनुसार नजरकैदेत असेल तर प्रतिबंधात्मक अटकेच्या कायद्यातील तरतुदीनुसार कलम 13, 19, 21 आणि 22 मध्ये नमूद केलेल्या मूलभूत हक्कांचे उल्लंघन झाले नाही.
2	शंकरी प्रसाद केस (1951)	हे प्रकरण मूलभूत हक्कांच्या योग्यतेशी संबंधित होते (पहिल्या दुरुस्तीच्या वैधतेला आव्हान देण्यात आले होते). सर्वोच्च न्यायालयाने असा दावा केला की कलम 368 अन्वये सुधारणा करण्याच्या संसदेच्या अधिकारात राज्यघटनेच्या भाग 3 मध्ये हमी दिलेल्या मूलभूत अधिकारांमध्ये सुधारणा करण्याच्या अधिकाराचाही समावेश आहे.
3	बेरुबारी युनियन केस (1960)	हे प्रकरण बेरुबाईचा भूभाग पाकिस्तानला हस्तांतरित करण्याच्या संसदेच्या अधिकाराबाबत होते. सुप्रीम कोर्टाने कलम 3 चे तपशीलवार परीक्षण केले आणि नेहरू-नून कराराची अंमलबजावणी करण्यासाठी संसद या अनुच्छेदाखाली कायदा करू शकत नाही, असे मत मांडले. त्यामुळे कराराची अंमलबजावणी करण्यासाठी 9वी घटनादुरुस्ती कायदा करण्यात आला.
4	गोलकनाथ प्रकरण (1967)	या प्रकरणात, दुरुस्ती कायदा आहे की नाही हे प्रश्न होते; आणि मूलभूत अधिकारांमध्ये सुधारणा करता येईल की नाही. अनुच्छेद 13 मध्ये सांगितल्यानुसार मूलभूत अधिकार संसदीय निर्बंधासाठी अनुकूल नाहीत आणि मूलभूत अधिकारांमध्ये सुधारणा करण्यासाठी नवीन संविधान सभा आवश्यक आहे यावर SC ने समाधान व्यक्त केले. तसेच कलम 368 घटनादुरुस्तीची प्रक्रिया देते परंतु संसदेला घटनादुरुस्ती करण्याचा अधिकार देत नाही असे नमूद केले.
5	केशवानंद भारती प्रकरण (1973)	या निकालाने राज्यघटनेच्या मूलभूत रचनेची व्याख्या केली. मूलभूत अधिकारांसह संविधानाचा कोणताही भाग संसदेच्या दुरुस्तीच्या अधिकाराच्या पलीकडे नसला तरी, "संविधान दुरुस्ती करूनही संविधानाची मूलभूत रचना रद्द करता येणार नाही" असे एससीने म्हटले आहे. भारतीय कायद्याचा हाच आधार आहे ज्यामध्ये संविधानाच्या मूलभूत संरचनेच्या विरोधातील संसदेने मंजूर केलेली कोणतीही दुरुस्ती न्यायव्यवस्था रद्द करू शकते.

6	इंदिरा नेहरू गांधी विरुद्ध राज नरेन प्रकरण (1975)	SC ने मूलभूत संरचनेचा सिद्धांत लागू केला आणि कलम 329-A चे कलम (4) काढून टाकले, जे 1975 मध्ये 39 व्या घटनादुरुस्तीद्वारे समाविष्ट केले गेले होते कारण ते संविधानाच्या मूलभूत वैशिष्ट्यांचा नाश केल्यामुळे ते संसदेच्या दुरुस्ती अधिकाराच्या पलीकडे होते.
7	मनेका गांधी प्रकरण (1978)	या प्रकरणात मुख्य मुद्दा हा होता की, परदेशात जाण्याचा अधिकार हा कलम 21 अंतर्गत वैयक्तिक स्वातंत्र्याच्या अधिकाराचा भाग आहे की नाही. वैयक्तिक स्वातंत्र्याच्या अधिकारात त्याचा समावेश आहे असे एससीने म्हटले आहे. सुप्रीम कोर्टाने असा निर्णय दिला की वैयक्तिक स्वातंत्र्य रोखण्यासाठी सक्षम कायद्याचे अस्तित्व पुरेसे नाही. असा कायदा देखील "न्याय्य आणि वाजवी" असला पाहिजे.
8	मिनर्वा मिल्स केस (1980)	हे प्रकरण पुन्हा मूलभूत संरचना सिद्धांत मजबूत करते. या निकालाने 42 व्या दुरुस्ती कायदा 1976 द्वारे संविधानात केलेले 2 बदल रद्द केले आणि ते मूलभूत संरचनेचे उल्लंघन करणारे असल्याचे घोषित केले. संसद सर्वोच्च आहे, राज्यघटना सर्वोच्च आहे, हे या निकालाने स्पष्ट केले आहे.
9	वामन राव केस (1981)	सर्वोच्च न्यायालयाने पुन्हा मूलभूत संरचना सिद्धांताचा पुनरुच्चार केला. तसेच 24 एप्रिल 1973 म्हणजेच केशवानंद भारतीच्या निकालाची तारीख अशी सीमांकनाची एक रेषा आखली होती आणि त्या तारखेपूर्वी झालेल्या संविधानातील कोणत्याही दुरुस्तीची वैधता पुन्हा उघडण्यासाठी पूर्वलक्षी प्रभावाने लागू केला जाऊ नये, असे म्हटले होते.
10	शाह बानो बेगम केस (1985)	मुस्लीम महिलांच्या हक्कांसाठीच्या लढ्यासाठी माइलस्टोन केस. SC ने मुस्लिम महिलेचा पोटगीचा अधिकार कायम ठेवला आणि सांगितले की फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 सर्व नागरिकांना त्यांच्या धर्माची पर्वा न करता लागू आहे. यामुळे राजकीय वाद सुरू झाला आणि तत्कालीन सरकारने मुस्लिम महिला (घटस्फोटावरील संरक्षण कायदा), 1986 पारित करून हा निर्णय रद्द केला, ज्यानुसार केवळ इद्दत कालावधीत (मुस्लिम वैयक्तिक कायदानुसार) पोटगी देणे आवश्यक आहे. .
11	एम सी मेहता आणि युनियन ऑफ इंडिया (1986)	या प्रकरणात 3 मुद्दे हाताळले गेले: कलम 32 ची व्याप्ती; निरपेक्ष उत्तरदायित्व किंवा रायलँड्स विरुद्ध फ्लेचर या नियमांचे पालन करणे; नुकसान भरपाईचा मुद्दा. सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की, कलम 32 अन्वये त्याची शक्ती प्रतिबंधात्मक उपायांपुरतीच मर्यादित नाही, तर जेव्हा हक्कांचे उल्लंघन केले जाते तेव्हा उपचारात्मक उपाययोजना देखील केली जाते. धोकादायक किंवा मुळातच धोकादायक कारवायांमध्ये गुंतलेल्या उद्योगांच्या बाबतीत निरपेक्ष उत्तरदायित्वाचे पालन केले पाहिजे, असेही त्यात म्हटले होते. शेवटी, असेही म्हटले आहे की नुकसान भरपाईची रक्कम उद्योगाच्या परिमाण आणि क्षमतेशी संबंधित असणे आवश्यक आहे जेणेकरून ते प्रतिबंधक ठरेल.

12	इंद्रा साहनी आणि युनियन ऑफ इंडिया (1992)	SC ने अनुच्छेद 16(4) ची व्याप्ती आणि व्याप्ती तपासली, जे मागासवर्गीयांच्या बाजूने नोकऱ्यांमध्ये आरक्षणाची तरतूद करते. काही अटींसह ओबीसींसाठी 27% आरक्षणाची घटनात्मक वैधता कायम ठेवली (जसे की क्रीमी लेयर वगळणे, पदोन्नतीमध्ये कोणतेही आरक्षण नाही, एकूण राखीव कोटा 50% पेक्षा जास्त नसावा इ.)
13	एस.आर. बोम्मई केस (1994)	या निकालात, SC ने कलम 356 (राज्यांवर राष्ट्रपती राजवट लागू करण्याबाबत) च्या उघड गैरवापराला आळा घालण्याचा प्रयत्न केला.
14	विशाका आणि राजस्थान राज्य (1997)	हे प्रकरण कामाच्या ठिकाणी लैंगिक छळाचे होते. निकालात, SC ने नियोक्त्यांना - तसेच इतर जबाबदार व्यक्ती किंवा संस्थांना - लैंगिक छळ रोखण्याची खात्री करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वांचा एक संच दिला. त्यांना 'विशाका मार्गदर्शक तत्त्वे' म्हणतात. जोपर्यंत योग्य कायदा तयार होत नाही तोपर्यंत ते कायदा मानले जातील.
15	समथा आणि आंध्र प्रदेश राज्य (1997)	या निकालाने आंध्र प्रदेश राज्य सरकारने अनुसूचित क्षेत्रातील सर्व खाण लीज रद्द केले आणि सर्व खाण ऑपरेशन्स थांबवण्यास सांगितले. वनजमीन, आदिवासींच्या जमिनी आणि अनुसूचित क्षेत्रातील सरकारी जमीन औद्योगिक कामकाजासाठी खाजगी कंपन्यांना किंवा बिगर आदिवासींना भाडेपट्ट्याने देता येणार नाही, असे जाहीर केले. असा उपक्रम केवळ सरकारी उपक्रम आणि आदिवासी लोकांनाच परवानगी आहे.
16	लिली थॉमस विरुद्ध युनियन ऑफ इंडिया (2000)	येथे, SC ने असे मानले की पहिल्या पत्नीला घटस्फोट न देता हिंदू पुरुषाचा दुसरा विवाह, जरी त्या पुरुषाने इस्लाम धर्म स्वीकारला असला तरीही, हिंदू विवाह कायदानुसार पहिला विवाह विसर्जित केल्याशिवाय तो अवैध आहे.
17	I.R Coelho आणि तामिळनाडू राज्य 2007	भारतीय राज्यघटनेच्या ९ व्या अनुसूचीत एखाद्या कायद्याचा समावेश केल्यास तो अजूनही तपासून कोर्टात सामोरा जाऊ शकतो, असे या निकालात म्हटले होते. भारतीय राज्यघटनेच्या ९ व्या अनुसूचीत अशा अधिनियमांची आणि कायद्यांची यादी आहे, ज्याला न्यायालयात आव्हान देता येणार नाही. वामन राव यांच्या निर्णयामुळे २४ एप्रिल १९७३ पर्यंतच्या आय.एक्स.च्या वेळापत्रकात नमूद केलेल्या कायद्यांमध्ये आणि कायद्यांमध्ये बदल किंवा आव्हान दिले जाणार नाही, याची खात्री पटली होती, परंतु त्या वेळापत्रकात सुधारणा करण्याचा किंवा त्यात अधिक कायदे जोडण्याच्या कोणत्याही प्रयत्नांची न्यायव्यवस्था बारकाईने तपासणी आणि तपासणी करणे आवश्यक आहे.
18	पेडोफिलिया केस (2011)	पीडोफिलिया प्रकरणात मुंबई उच्च न्यायालयाने निर्दोष मुक्त झालेल्या 2 यूके नागरिकांना ठोठावलेली 6 वर्षांची (RI) सश्रम कारावासाची शिक्षा आणि शिक्षा SC ने पुनर्संचयित केली. न्यायालयाने म्हटले आहे की, "मुलांचे लैंगिक शोषण हा सर्वात जघन्य अपराधांपैकी एक आहे."

19	अरुणा शानबाग केस (2011)	सर्वोच्च न्यायालयाने असा निर्णय दिला की, व्यक्तींना सन्मानाने मरण्याचा अधिकार आहे, मार्गदर्शक तत्वांसह निष्क्रिय इच्छामरणाची परवानगी आहे. इच्छामरणाबाबतच्या भारताच्या कायदांमध्ये सुधारणा करण्याची गरज अरुणा शानबाग यांनी ४२ वर्षे वनस्पतीजन्य अवस्थेत (आंधळी, अर्धांगवायू व कर्णबधिर) पडून राहिलेल्या दुःखद प्रकरणामुळे निर्माण झाली.
20	NOTA निकाल (2013)	या निकालात भारतीय मतदारांसाठी नोटा (नन-ऑफ-द-अबव्ह) हा पर्याय लागू करण्यात आला.
21	लिली थॉमस आणि युनियन ऑफ इंडिया (2013)	सुप्रीम कोर्टाने असा निर्णय दिला की कोणताही आमदार, एमएलसी किंवा खासदार जो एखाद्या गुन्ह्यात दोषी आढळला आणि त्याला किमान 2 वर्षांचा तुरुंगवास दिला गेला असेल तर ते त्वरित प्रभावाने सभागृहाचे सदस्य राहणे बंद करेल.
22	निर्भया प्रकरण (2014)	गुन्हेगारी कायदा (सुधारणा) कायदा, 2013 चा परिचय आणि लैंगिक गुन्ह्यांपासून बालकांचे संरक्षण कायदा, 2012, भारतीय पुरावा कायदा, 1872, भारतीय दंड संहिता, 1860 आणि फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 अंतर्गत बलात्काराची व्याख्या.
23	राष्ट्रीय विधी सेवा प्राधिकरण आणि भारतीय संघ (2014)	या प्रकरणामुळे ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना तृतीय लिंग म्हणून मान्यता देण्यात आली. त्यांना अल्पसंख्याक समजावे आणि शिक्षण, नोकऱ्या, शिक्षण इत्यादींमध्ये आरक्षणाचा विस्तार करावा, अशा सूचनाही एससीने सरकारला दिल्या.
24	तिहेरी तलाक निकाल (2016)	SC ने झटपट 'तिहेरी तलाक' या मागास प्रथेला बेकायदेशीर ठरवले, ज्याने मुस्लिम पुरुषांना देखभाल किंवा पोटगीची कोणतीही तरतूद न करता तीन वेळा "तलाक" हा शब्द उच्चारून एकतर्फी विवाह समाप्त करण्याची परवानगी दिली.
25	गोपनीयतेचा अधिकार (2017)	SC ने गोपनीयतेचा अधिकार हा भारतीय राज्यघटनेनुसार संरक्षित मूलभूत अधिकार म्हणून घोषित केला.
26	कलम ३७७ (२०१८) रद्द करणे	सर्वोच्च न्यायालयाने असा निर्णय दिला की कलम ३७७ हे असंवैधानिक आहे "जोपर्यंत ते समान लिंगाच्या प्रौढांमधील संमतीने लैंगिक वर्तनास गुन्हा ठरवते."
27	एल चंद्र कुमार केस (1997)	सर्वोच्च न्यायालयाने असा निर्णय दिला की, सर्वोच्च न्यायालय आणि उच्च न्यायालयांना अनुक्रमे कलम ३२ (घटनात्मक उपायांचा अधिकार) आणि २२६ द्वारे निहित न्यायालयीन पुनरावलोकनाचे अधिकार हा घटनेच्या मूलभूत संरचनेचा एक भाग आहे.
28	पुट्टस्वामी केस (2017)	हा SC निर्णय एखाद्याच्या गोपनीयतेच्या आक्रमणापासून वैयक्तिक अधिकारांचे संरक्षण करतो.

29	हेबियस कॉर्पस केस (1976)	सर्वोच्च न्यायालयाचा एक बहुचर्चित निर्णय, ज्यामध्ये बहुमताचा निर्णय वैयक्तिक स्वातंत्र्याच्या विरोधात गेला आणि राज्याला अनुकूल असल्याचे दिसून आले. न्यायमूर्ती खन्ना यांची असहमतीही सर्वश्रुत आहे.
30	रोमेश थापर केस (1950)	येथे, SC ने असे मानले की भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्यामध्ये विचारांच्या प्रसाराचे स्वातंत्र्य समाविष्ट आहे जे केवळ प्रसाराद्वारे सुनिश्चित केले जाऊ शकते.

byjusexamprep.com